

3. Quando per modum concursus ad beneficia vacantia clerici vocantur, sententia longe communior docet, laedi justitiam commutativam erga *digniore*, qui prae minus digno excluditur; pauci tantum sunt, qui de justitia commutativa laesa dubitare eamve negare audeant. Quare censeo, posteriorem hanc opinionem normam agendi per se esse non posse, posse tamen aliquando, existentibus etiam aliis causis, aliquid ponderis addere, cur non

priam conscientiam gubernia illa, quae inhiant privilegio sibi dando, quo possint candidatos ad dignitates et officia ecclesiastica praesentare, aut ab iis repellere.

4. Quoad beneficia simplicia omissa digniore dignum eligere peccatum quidem est, imo si saepius fieret, de gravi peccato merito esset timendum, at non plane constat, maxime si *raro* fieret, de gravi obligatione, nisi alter justitiae titulus accedat. Cf. S. Alph. l. 4 (al. 5) n. 93 et 94.

5. Qui contra digniore competitor existit, certamen subeundo non peccat, si modo non indignus sit, imo neque ordinarie peccabit acceptando, quia ipsius non est de majore dignitate judicare.

II. Major dignitas unde repetenda et quomodo sumenda.

1. Si excessus *exiguus* negligitur in dignitate, id non constat esse peccatum grave: cf. S. Alph. l. c., Sanchez *consil. mor.* l. 2 c. 1 dub. 2 n. 17 sqq. Scilicet quamquam S. Alph. id in solis beneficiis simplicibus approbat, Sanchez n. 18 clare id etiam de beneficiis curatis docet.

2. Si speratur, fore ut dignior brevi post in meliore beneficio constitui possit, aut in loco, ubi utilius laboraturus sit: ejus omissio, quae nunc fit, non est peccatum. V. Sanchez l. c., Elbel *de juram.* n. 136.

3. Quare si major est utilitas ecclesiae, clericum digniore constitui in beneficio minoris dignitatis et valoris, justissimum est, quia utilitatem ecclesiae privato bono clerici praeferrere, rationi plane convenit.

4. Major dignitas, quae hic attenditur, ex multis adjunctis resultat. Caeteris paribus praefendus est: a) senior, qui diutius meruit in officiis ecclesiasticis; b) qui e suis facultatibus ecclesiam fundavit; c) doctior minus docto; d) sanctior et prudentior ei, qui sola scientia et doctrina excellit; e) potens et nobilis alteri, quatenus potentia et nobilitas in bonum ecclesiae ejusque defensionem notabiliter confert; addere debemus: eum, qui gubernio civili gratus est, illi, qui ingratus est vel minus gratus, praeferrere pro circumstantiis posse et debere, si cetera sunt paria; f) pauper praefendus est diviti, si *ad solas divitias* respicitur; g) originarius extraneo et alienigenae; h) sacerdos ei, qui ad sacerdotium nondum promotus est, saltem in beneficio curato. Cf. S. Alph. et Sanchez loc. cit.

5. Si agitur de electione inter duos, quorum unus certo absolute dignus est, alter fortasse non ita, sed probabiliter etiam dignior: prior certe praeferrere *potest*. S. Alph. l. c. n. 92.

III. De valore et nullitate collationis propter defectum dignitatis.

1. Qui habet talem indignitatem seu defectum canonicum, ob quam *nulla* statuitur esse collatio (ut est excommunicatio, irregularitas), sine dubio invalide accipit beneficium.

2. Si quis ob aliam causam dignus non est, seu impar existit suscepti officii: ejus electio et institutio irrita quidem non est, sed *irritanda*, nisi se reddat idoneum. V. Trid. sess. 7 cap. 3 *de ref.*

3. Eo magis non est ipso facto irrita beneficii collatio, si *dignior* praetermissus est. Attamen, quando provisio beneficiorum fit per concursum, dignior, qui praetermissus est, habet *jus appellandi*, ut denuo fiat examinatio et defectus commissus corrigatur: qui autem appellat, debet probare posse, defectum esse commissum. V. Trid. sess. 24 *de ref.* cap. 17 et 18., S. Alph. l. c. n. 103, Sanchez l. c. dub. 6.

4. Haec dicta sunt secundum ea, quae suprema legislatione Ecclesiae sunt definita. Attamen supremus Ecclesiae pastor, quamquam omnibus obligationem imponit

semper obligatio restitutionis urgeatur, quando contra propositam obligationem peccatum fuerit¹.

digniores praeferrere, propter graves rationes, praesertim alius publici boni Ecclesiae causa, silere potest, si ab aliis illae normae non observantur, modo ne agatur de indigno assumendo, atque ipse etiam sciens minus dignum prae digniore confirmare et instituere potest. (Cf. inter alia Vogler *de just.* n. 251 obj. 8.)

¹ Qui mitiori illi opinioni subscribunt, sunt secundum Sanchez l. c. dub. 46: Ledesma, Navarrus, Henriquez „aliique juniores“, ac Sotus, ut Vogler dicit —; Sanchez ipse alteram quidem sententiam tenet, hanc mitiorem vero habet pro *probabili*; S. Alph. ei adscripserat aliquam probabilitatem, vel potius probabilitatem negare ausus non erat, at in retractationibus eam reprobabat.

Fundamentum autem, quo hujus opinionis fautores nituntur, illud est, quod rationes pro severiore sententia allatae non videantur obligationem *justitiae commutativae* omnino evincere.

Rationes enim allatae sunt: 1) Per evocationem ad concursum cum iis, qui examen subeunt, tacite initur *contractus*, ut illi, qui vincat, beneficium vacans tribuatur; contractus vero ille onerosus ex justitia commutativa obligat, quemadmodum in agone victori ex justitia commutativa debetur praemium, quod antea propositum erat. 2) Supremus Ecclesiae legislator lege sua (v. Trid. locis supr. cit.) concurrentibus *jus strictum* tribuit, ut exigant collationem secundum normas praescriptas faciendam; idque confirmatur ex eo, quod illi, qui injuste se praetermissum putat, jus appellandi concedatur, quo reparatur defectus commissus, atque ipse beneficium ab altero evincat.

Porro putant auctores benignioris opinionis, posse hisce rationibus aliquid opponi.

In 1^a ratione similitudinem cum victore in agone nonnihil claudicare, eo quod praemii distributio ibi fiat *principaliter in utilitatem contententium*, in distribuendis vero beneficiis ecclesiasticis eorum collatio principaliter fiat in utilitatem et bonum Ecclesiae, ut dignos praelatos et ministros habeat; quare quum utilitas contententium secundarie tantum respiciatur, non esse certum, erga eos obligationem justitiae commutativae contrahi.

Neque id certum fieri ex illo quasi-contractu, qui ineatur per ipsam evocationem ipsumque examinationis onus. Hac evocatione iniri obligationem contractus eligendi aliquem ex numero concurrentium, sed dubitari fortasse posse, utrum distributor beneficiorum novam obligationem eamque strictae justitiae eligendi digniore subeat praeter eam, qua ligetur ex justitia distributiva et legali, an solummodo promittat, se impleturum esse eam obligationem, quam aliunde habet, ideoque, si nova obligatio accedat, haec sola sit fidelitatis.

Neque ex 2^a ratione allata, scilicet ex jure appellandi, videri probari titulum justitiae commutativae, quem dignior omissus jam habeat. Nam illud jus appellandi sic concipi posse, ut, qui illo utatur, post electionis factae correctionem demum titulum strictae justitiae accipiat.

Verum quidem esse, eum, qui praetermissus sit, emolumento temporali privari ideoque damnum pati, eique aliquod jus esse hujus emolumenti consequendi; at ejusmodi jus non semper fundari in exigentia justitiae commutativae atque dubium videri esse, num lex ecclesiastica illi *ex hoc titulo* jus ad beneficium conferre voluerit. Etiam quando lex contra reum mulctam statuat fisco addicendam, fisco ad eam jus quoddam habere, attamen inde nondum certo concludi posse, judicem, qui cum peccato omiserit reum condemnare, debere fisco mulctam indemnitate causa restituere, eo quod jus ad illud emolumentum potius videatur ex titulo justitiae vindictivae, quam ex justitia commutativa a lege intendi et fisco concedi.

Haec sunt, quibus laxioris opinionis fautores alteram sententiam impugnare et dubiam reddere conantur. Num satis feliciter, alii viderint. Mihi quidem non adeo firma, sed debiliora esse videntur.

Facilius etiam dici potest, sententiam illam benigniorem applicari posse dis-

Quaestio VI.: Quomodo et quando peccet ille contra justitiam cum onere restitutionis, qui alterum a consecutione alicujus boni excludit.

(Circa hanc quaestionem practice aliquando satis implicatam cfr. Sanch. *cons. moral.* l. 1 c. 4 dub. 2 n. 19 et l. 2 c. 1 dub. 49, Lugo disp. 9 n. 51 et disp. 18 sect. 5, Tambur. *in decal.* l. 8 tr. 3 c. 4 § 2 sqq., Vogler *juriscultor* q. 24.)

973 I. Qui *quocunque modo* excludit aliquem a consecutione boni *ad quod et ad cujus consecutionem alter tunc jus habuit* (sive jus in re sive jus ad rem), is tenetur ad restitutionem — propter injustitiam *ratione rei* commissam.

II. Qui a consecutione alicujus boni eum excludit, qui *positivum jus ad illud bonum non habuit*, tenetur ad restitutionem, si *mediis injustis* usus est, alias non tenetur: — ergo teneri potest propter injustitiam *ratione modi* commissam. Quae restitutio facienda est pro rata spei, quam alter habuit, fore, ut bonum illud consequeretur.

III. Qui alterum, etiam fraudulenter, a consecutione boni excludit, cujus acceptio aut collatio *objective mala* seu *ex parte rei peccaminosa* fuisset, ad restitutionem non tenetur.

974 **Explicatio.** Nota ad II: Media injusta ejusmodi sunt: vis, fraus, dolus, mendacium, injusta detractio. — Sed explicandum restat, quandonam injustitia *efficaciter* commissam censeatur, ita ut restitutionis obligatio ei, qui impedivit, sit imponenda.

Nam in usu mediorum injustorum injustitia committi potest directe aut 1) contra eum, qui bonum aliquod ab altero se consecuturum esse sperabat, aut 2) contra eum, a quo sperabat, aut 3) contra utrumque. Restitutionis obligatio vera adest, si et quatenus injustitia commissam est contra eum, qui bonum aliquod sperabat. Si ergo directe contra eum injustum medium adhibitum est, sive *solum*, sive *simul* contra eum: de restitutionis obligatione dubitari nequit. Si autem injustitia directe respiciebat *eum, a quo* boni consecutio sperabatur, restitutionis obligatio eatenus adest, quatenus injustitia in alterum, *qui* sperabat seu spem habuit, *redundavit*, atque ita redundavit, ut damnum seu boni sperati non-consecutio *per se*, non per accidens tantum, secuta esse censeatur.

Exemplum *primi* injusti medii habes, si quis alterum vi, dolo detinet, ne benefactorem adeat, beneficii petendi causa; exemplum *secundi* injusti medii, si benefactorem metu vel timore incusso a beneficio praestando retrahis; exemplum *tertii* injusti medii, si benefactorem a beneficio cuidam praestando avertis, quem mendaciter dicis vel improbum esse, vel beneficii non indigentem. In ultimo exemplo utrumque habes et injustitiam directe commissam (hic mendacium damnosum) contra indigentem et injustam benefactoris ejusque beneficae voluntatis circumventionem: in prioribus exemplis alterutrum tantum.

tributioni beneficiorum, quae fundatur non in concursu speciali ad certum beneficium vacans, sed in quasi-concursu generali, ut e. g. in Germania fit examine parochiali, quod sacerdotes subeunt: ex eo non illud ex justitia commutativa in rigore sequi videtur, ut pro meliore examine meliora beneficia eligantur, sed ut pro examine peracto sacerdos, quantum ad scientiam attinet, habeatur inter dignos et suo tempore ipsius ratio habeatur.

Quodsi directe solummodo contra benefactorem injustum medium adhibitum est, non semper prima fronte potest dici, utrum damnum beneficiario illatum solummodo *per accidens* sequatur, sive secutum esse censi debeat, an *per se*, i. e. ex illa injustitia ut ex vera causa. — Ut ad hanc difficultatem solvendam aliquam normam afferam: videndum imprimis esse puto, utrum ille benefactor, cujus voluntas fraudulenter inflectebatur, invitus sit aut esse debeat de illo fraudis *effectu*, qui beneficiario damnosus est, annon. Si de illo effectu invitus non est nec esse debet, damnum pro tertio illo facilius censi potest *per accidens* secutum esse; atque minus urgenda est restitutionis obligatio: alias urgenda est omnino. — Signum igitur, quo concludi possit, damnum tertii *per accidens* sequi, est, si is, qui tertio illi emolumentum collaturus erat, 1) hoc non intendebat principaliter eo fine, ut tertius ille ditesceret; 2) *si re adhuc integra*, post detectam sibi fraudem seu finitam injustitiam nunc nolit bonum istud eidem tertio conferre: saltem si utraque conditio (1 et 2) obtinet.

Multum vero attende, sitne res adhuc integra. Nam si propter mutatas circumstantias vel novas exortas rationes benefactoris mens nunc mutatur, sane prior illa fraus seu deceptio *causa per se* communiter haberi debet.

Ad III. Ratio discriminis afferenda est, cur in casu Nr. II. allato 975 obligatio restitutionis adsit, in casu Nr. III. non adsit. Videlicet si quis impeditur a consequendo bono, quod juris quidem titulo reclamare non potuit, potuit vero *licite accipere*, in illo jure laeditur, quod quilibet habet, bona legitime acquirendi. Habuit igitur jus ad bonum illud non immediate quidem, sed remote, mediate, hypothetice, mediante nimirum alterius voluntate benefica.

Si quis vero a consequendo bono excluditur, quod solo peccato sive suo sive alieno accipere potuit, neque immediate, neque mediate et remote jus ullum habuit. Nam jus ad actionem illam peccaminosam, qua mediante emolumentum accepturus erat, exstitit nullum. Peccaminoso quidem usu jus non exstinguitur, at in peccaminosam actionem quemquam jus habere, absurde tantum dicitur. Imo tertius quilibet jure suo utitur, si illam peccaminosam actionem, quantum potest, impediatur; quod autem fraude aliqua id faciat, illicitum quidem est, sed carentia illius emolumenti, quae alteri propterea accidit, *non fit injusta*. Cf. Sanchez, Vogler, Tamb. loc. citat. E. g. Qui alterum mendacio impedit ab expensis turpis rei causa faciendis, eum lucrum illud, quo tertia illa persona nunc caret, restituere debere nemo dixerit.

Quando vero datio et acceptio lucri in se honesta et licita est, peccaminosam eam fieri scis ex sola mente agentis vel modo agendi subjectivo: illam actionem fraudulenter impedire per se ab injustitia relate ad effectum secutum immune non est; sed perpendenda sunt, quae in Nr. II. dicta et explanata habes.

NB. Tambur. quidem putat, ut excusationem a restitutione facienda ille, qui fraudulenter impedimentum posuit, recte habeat, requiri, ut datio et acceptio lucri utrumque sit peccaminosa ex parte rei; at rectius videtur sufficere, si datio aut acceptio sine peccato *ex parte rei* fieri nequit.

Unde ex II. et III. colliges:

1. Uxor, quae fraude maritum impedit a *prodiga* donatione, a sum-

ptuoso convivio etc., minime tenetur damnum iis resarcire, quibus spes erat lucrum inde percipiendi.

2. Qui clericum decipiendo impedivit, quominus *illicitam* dispositionem testamentariam in favorem cognatorum faceret, his cognatis nihil restituere debet; deberet autem, qui a *licita* dispositione ita impedivisset.

3. Qui amicum ab itinere fraude et mendacio retinet, in quo largam donationem facturus erat, tenetur ad compensandam illam donationem secundum spem, si mendacio contra donatarium utens donatorem ab itinere avertit; si aliis fraudibus usus est atque amicus donationem non principaliter intendit, sed solum *occasione* itineris eam facturus erat, deceptor non tenetur de illo damno, utpote per accidens secuto.

§ 4.

Discussio tertiae conditionis ad restitutionis onus necessariae: quod actio damnificans debuerit esse realiter injusta.

Quod ut melius explicetur, sit

Quaestio VII. Num sit obligatio reparandi damnum, quod illatum est ab eo, qui erravit in persona seu domino laeso.

977 Tritum exemplum proponitur: Petrus incendit domum Caji, putans esse Titii, quam utpote inimici sui incendere voluit: teneturne ad restitutionem pro damno Cajo illato? Quum hac in re scriptores multum dissentiant, ante omnia opus est, rem, quae in controversia versatur, accurate proponere et ab aliis, quae omnibus certa sunt, discernere.

1. Nemo negat, adesse onus restitutionis, si Petrus concomitanter solum erravit, ita ut hanc domum prorsus incendere voluerit, non curans, cujus sit, quamquam majore gaudio id exsecutus sit putans, se Titio inimico damnum illaturum esse.

2. Omnes etiam fatentur, damnum reparandum esse, si, cura discernendi domum Caji a domo Titii non adhibita, ipse ille error culpabilis contra Cajum fuit.

3. At si vere invincibilis error aderat circa dominum aedium atque voluntas damni inferendi *tantum contra Titium* erat, gravissimi theologi, inter quos Lugo disp. 17 n. 77, Lacroix l. 3 p. 2 n. 200, S. Alph. l. 3 (al. 4) n. 629, excusant Petrum a damno reparando ex eo, quod damnum, quod voluit, re non intulerit, damnum autem re illatum voluntarium non sit nec *formaliter* injustum.

Alii tamen *utique plures* Petrum ad reparandum damnum prorsus obligant, idque merito, quum a formali injustitia *re* commissa immunis nullo modo existat. Scivit enim, rem esse *alienam*, in quo non erravit eamque rem liber et volens destruxit, quamquam non *destruxisset*, si eam Caji esse cognovisset. At non quaeritur, quid *fecisset*, sed quid *fecerit*. Quaero enim: commisitne ille, qui Cajum putans esse Titium, hunc occiderit, vere et formaliter homicidium ac proin actionem formaliter injustam? Quod si negare quispiam vix audeat, cur negemus, istud incendium esse actionem formaliter injustam? ¹ Sed demus, actionem Petri non esse formaliter et *immediate* in-

¹ Verum quidem est, Card. Lugo l. c. n. 75 sibi objiciendo ita dicere: „Si volendo occidere Petrum inimicum per errorem occidis Paulum amicum, quem videns a longe non agnovisti et putasti esse Petrum, quem eo loco paulo ante reliqueras,

justam *erga Cajum*, certe est formaliter et immediate injusta contra humanum genus, non minus ac illa actio, qua res domini incerti destruitur; atque ex hac sola relatione ad genus humanum actio injusta obligationem gravem restitutionis secum fert, ut in alia causa ex doctrina ipsius Lugo colligere licet (cf. d. 1 n. 34 et d. 16 n. 32); proin etsi non immediate, tamen mediate et remote etiam contra ipsum Cajum videtur *formalis* injustitia commissa.

Quaestio VIII. Quousque obligatio restituendi sustineri debeat in dubio de damno illato.

Dubium potest esse 1) de ipsa damni existentia; 2) damno certo ⁹⁷⁸ illato, dubium esse potest, a quonam fuerit productum.

Pro diversis illis dubiis dicendum est:

1. Si dubium est de damni existentia neque, inquisitione facta, solvitur: obligatio non est imponenda, ut c. S^o Alph. communis doctrina auctorum est, quia substantia rei et obligationis est incerta.

2. Si dubium est solummodo de auctore, damnum vero certo effectum est, rursus distingui debet. Ille, de quo certum non est, posueritne actionem ex natura sua damnum illud causantem necne, etiam ad nihil obligandus est. Sed si quem constat posuisse causam damni ex natura sua damni efficientem, ex eo autem dubiam quod plures eandem actionem posuerunt, sciri autem nequit, *cuiusnam* actio *re ipsa* effectum produxerit, reliquorum actione superflua vel inefficaci manente: ille seu omnes illi quos constat posuisse talem actionem saltem ad damni partem restituendam obligatur; imo aliquando hypothetice ad totum, videlicet quando ex conspiratione omnes egerunt — de quo tamen confer, quae postea dicenda sunt.

V. g. Titus, compluribus in eum sclopetum dirigentibus, letaliter vulneratur, at nescitur, cujus globulus eum ita ferierit. Aliqui quidem etiam tum ab obligatione reparandi damni eximere volunt, hoc principio nixi: non est imponenda obligatio, nisi probetur, seu nisi de ea constet; at non constat de singulorum obligatione, quum de singulis probabile sit, eorum globulos non feriisse hominem. Verum male ratiocinantur. Demus, obligationem restitutionis non certo in vulneratione fundari ideoque imponi non posse; at *certo* in eo fundatur, quod quilibet, qui, reliquis sclopetum dirigentibus in hominem, etiam ipse suum sclopetum in eundem dirigit, eo ipso cum aliis causa incertitudinis est, quae invincibiliter circa verum necis auctorem versatur. Hanc ipsam incertitudinem causare, damnosum est illi vel illis, qui alias a *certo* auctore totius damni reparationem postulare possent; ergo omnes, qui hanc incertitudinem sive soli sive cum ceteris causarunt, ad damnum illud reparandum sive ex parte sive in solidum tenentur.

Ceterum variarum regionum leges concedunt laeso ejusve haeredibus jus a quolibet agentium postulandae totius damni compensationis; quae poena justa est, at antequam infigatur, in foro conscientiae nondum est pleni juris.

non committis homicidium voluntarium, nec fortasse homicidium, quia illa occisio procedit ex ignorantia, quae causat involuntarium. At respondens *ibid.*: „quidquid sit de antecedenti“ satis innuit, se negare non auctore, talem actionem esse *homicidium* saltem casuale, quod vocant, idque formaliter et ut homicidium graviter culpabile, utut *fortasse* negatur, esse homicidium *voluntarium* sensu canonico, i. e. qua tale ex praemeditatione ortum.

§ 5.

Discussio ultimae conditionis, quae ad restitutionis obligationem requiritur, sc. ut actio fuerit causa ex natura sua efficax seu, quae ex natura sua apta sit ad damnum producendum vel verum influxum in illud exercendum.

979 Nisi enim illud obtinuerit, damnum aut aliquid damni in actione non continebatur neque in ea praevideri potuit; quare damnum agentis aut involuntarium est, aut etsi volitum, tamen non-voluntarium, ac propterea *ut re existens* non imputabile, quantumvis aliquando imputari possit ac debeat ut animo desideratum. Quare:

1. qui exercuit actionem lege prohibitam atque eam exercendo involuntarie alteri damno fuit, a) non tenetur ad restitutionem, si ratio prohibitionis alia erat, quam periculum actionis illius; b) neque tenetur per se in foro conscientiae, si ratio quidem prohibitionis periculum fuit, attamen ille, qui actionem exercuit, omnem diligentiam adhibuit, ita ut censere debuerit periculum cessasse; c) tenetur vero ad restitutionem, qui in actione aut simpliciter prohibita aut sine certis cautelis prohibita cautionem necessariam non adhibuit atque ita infortunio occasionem dedit.

Quare per se restitutioni obnoxius non est, qui contra leges venatur atque in venatione mero casu alterum occidit, si modo imprudentiam et negligentiam non commiserit.

Restitutioni obnoxius est, qui, quum tectum domus suae repararet, et cautelam sive ad praecavendos casus sive ad monendos praetereuntes omisisset, tegulam fortuito delapsam, alterius vulnerationis vel necis causa fuit.

2. Qui crimen committit, quod praevidet, vel etiam optat, fore ut alteri imputetur atque gravem poenam attrahat: illi non tenetur istud damnum reparare, nisi vere aliquid fecerit, quod natura sua in alterum suspicionem criminis commisi converteret. Alias enim crimine suo non causa est, sed occasio tantum damni alterius. Si vero positiva fraude in alterum suspicionem convertit, videndum est, num illa fraus prudenter movere potuerit, ut alterum pro reo haberent et punirent. Quodsi factum est, excitatio suspicionis fuit causa damni efficax; si alii vero temere alterum condemnaverunt, iterum solam occasionem damni habemus. Fateor autem, aliquando difficillimum esse discernere, utrum occasio tantum damni adsit, an vera et efficax causa. Aliqua exempla subjiciam, quae aliquatenus rem declarabunt; alia procedente tractatu occurrent.

980 A. Titus furatur magnam pecuniae summam; quo melius a se suspicionem avertat, coram janua Caji aliquot nummos projicit: qui eos inventos retinet et abscondit, atque suspicione et inquisitione facta, propter inventos nummos, quos dominus laesus pro suis agnovit, tamquam totius furti reus punitur. — Illa nummorum projectio, si sola est (aliter, si accedunt adjuncta), non est sufficiens causa, quod Cajo furtum imputetur, neque eorum apud Cajum inventio: Titus *occasionem* quidem posuit, ob quam Caju hoc damnum incurrerit, non causam; et, si iudices fortasse levius contra Cajum sententiam dixerint, hi causa sunt, non Titus; causat vero semper damna suspicionis ejusque non ita levis, proin illa reparationi sunt obnoxia.

B. Lucius, quum audivit, beneficium certum vacare, statim per literas petitorem existit. Cnejus curiositate ductus intercipit literas, lectas statim iterum expedit, ita ut transmissio nullam moram passa sit; verum quum hoc modo de vacante beneficio certior factus esset, simul cum Lucio petit beneficium et sibi obtinet. —

Cnejum complures scriptores a damni Lucio illati reparatione excusant, quum ignorantia facti illius publici, i. e. beneficium vacare, fuerit per accidens, atque beneficii consecutio orta sit per se ex jure petendi, quod etiam Cnejus habuerit, per accidens ex literis injuste apertis: Reuter III. n. 334. Verum si propter interpositam moram literae non tam cito expeditae essent, atque haec mora causa fuisset, cur Lucius ab altero praeveniretur, Cnejus omnino *injusta causa* illius damni esset, quod Lucius pateretur; proin obligatio restituendi Cnejo incumberet.

C. Publius spargit falsum rumorem: quo fit, ut Andreas comparatis sibi certi generis mercibus pro lucro, quod speravit, ingens damnum patiatur. Si Publius rumorem sparsit in iis circumstantiis et cum iis fictis indiciis, quae rem sane probabilem redderent, ita ut credi prudenter posset et deberet: *causa* injusta est, cur Andreas damnum incurrerit. Si vero cum illis circumstantiis seu indiciis narrationem protulit, ut eam credi fuerit temeraria levitas: *ocasio* damni fuit, non vera causa; esto, peccaverit graviter contra caritatem, non ita contra justitiam.

Caput III.

De restitutione bonorum fortunae oriunda ex actione damnificante per connexionem cum alio damno seu peccato.

Quasdam actiones, quae ad titulum hinc inscriptum referri possunt, crisi subjecimus *cap. praeced. § 3*, quaestionem tractantes, quid statuendum sit de eo, qui alterum a bono aliquo consequendo avertat seu impediatur. Complures tamen aliae quaestiones discutiendae restant, quae primo et per se aliud virtutis objectum laedunt. Insistendo in ordine decalogi potest nimirum damnum in bonis fortunae conjungi cum laesione justitiae legalis vel obedientiae legibus debitae (contra *quartum* praecceptum), cum laesione in bonis corporis (contra *quintum* praec.), cum laesione castitatis (fornicatione, adulterio contra *sextum* praec.), cum laesione famae (contra *octavum* praec.).

Justitiae legalis laesio, quae damna in bonis fortunae secum trahit, praecipue versatur circa tributa eorumque defraudationem, et circa leges militiam conscriptionemque spectantes.

§ 1.

De tributis eorumque defraudatione.

I. Publica auctoritas jus habet subditis tributa imponendi, quum 981 id necessarium sit ad onera publica ferenda atque finem societatis publicae attingendum. Quare etiam S. Script. admonet: Rom. 13, 7: „Reddite ergo omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal“.

II. Haec tributorum impositio, quamquam ad legalem justitiam pertinet: tamen, postquam certum tributum cuidam impositum est idque a gubernio exigitur, fisco seu Principi titulo justitiae commutativae tributum illud deberi potest, modo justitiae limites in eo imponendo atque exigendo ne laedantur: quapropter qui in eo defraudat, etiam commutativam justitiam potest laedere atque ad restitutionem teneri; sc. eam re ipsa laedit 1) si tributum justum a se exactum dare declinat,